

nale naturrettslitteraturen. Holbergs åpenbare kobling til religion står i et slags motsetningsforhold til et konvensjonelt modernitetssyn på opplysningen som en sekularisert ideologi. Sejersted går utvilsomt langt når han spør om Holbergs naturrett "i virkeligheten er en antinaturrett hvis egentlige mål og mening er å rettferdiggjøre et særdansk protestantisk lovverk og gi det et skinn av modernitet og universalitet?" (s. 175). I så fall fikk vi her svaret på hvorfor Holbergs tekster skal utgis til 1814-jubileet – det er for å feire Grunnlovens illiberale paragraf 2 som videreførte eneveldets religiøse ensretting etter 1814.

Det er all grunn til å ønske denne boken velkommen. Forskningen om Holbergs naturrett må nå forholde seg til et nytt og variert tekstkorpus. Og selv om jeg nok kunne ha ønsket at redaktørene hadde tatt en noe strammere regi og at de hadde bedt bidragsytere om mer uttrykkelig å tematisere den uenighet som åpenbart finnes mellom dem om tilnærminger og tolkningsmåter, så er nettopp denne mangelen også en styrke: Vi andre 1700-tallister er oppfordret til å føre Holberg-debatter videre.

Dag Michalsen

Lars Ericson Wolke, *Sjöslag och ryssbärjningar: kampen om Östersjön under stora nordiska kriget 1700–1721* (Stockholm: Norstedt, 2012). 350 s.

I samband med 200-årsminnet av Karl XII:s død utkom en rad arbeiten om det stora nordiska krigets historia. Størst genomslag fikk otvivelaktigt generalstabens *Karl XII på slagfältet* (1918–1919) med dess utførlige analyser av några av de større fältslagen. Den svenska flottan fikk i generalstabsverket bara spela en statistroll. Mot den bilden har genom åren åtskillige historiker protestert. En av de første

att göra det var Arnold Munthe, som genom sin *Karl XII och den ryska sjömakten* (1924–1927) ville lyfta fram den betydelse som den ryska sjömakts etablering i Finska viken kom att få for krigsutvekklingen. Ett decennium senere publicerade Carl von Rosen *Bidrag till kännedom om de händelser som närmast föregingo svenska stormaktsväldets fall* (1936), som i mycket anknyter till Munthe genom att betona de negative konsekvenser Karl XII:s långa fälttåg i Polen fikk for situationen i de baltiska provinserna. En av de få nutida svenska författare som har följt Munthe och von Rosen i spåren och i ulike sammenhang riktat blickarna mot Östersjön, de baltiska provinserna, Ladoga och Peipus är den mycket produktive Lars Ericson Wolke, professor vid Försvarshögskolan. I sin nya bok *Sjöslag och ryssbärjningar* försöker han i populärvetenskaplig form "belysa sjökrigets utveckling och betydelse under de dryga två decennier som stora nordiska kriget varade" (s. 16). Uppgiften är stor og kompliserad, i synnerhet når utrymmet bara är 350 sidor.

Åtskilligt av det som behandlas i boken har Wolke tidligere berørt i verk som *Svenska knektar* (1995), *Lasse i Gatan* (1997) og *Svenska sjöslag* (2009). Tyvärr har detta ibland lett till att gamla skönhetsfläckar följt med, som når han vid flera tillfällen placerar staden Nyen vid Nevas utlopp i Östersjön (s. 25, 93, 96) og låter tsar Peter anlägga Sankt Petersburg på dess gamla plats (s. 21, 109). I själva verket låg Nyen en dryg halvmil uppströms från den ö där tsaren i maj 1703 påbörjade byggandet av det försvarsverk som i dag är Peter-Paulsfästningen. Andra misstag av likartad typ är avrättningen av löjtnant Gustaf Klöfverskjöld (s. 92) og oppgiften att kapten Gustaf Psilander år 1704 "kastades i fängelse i London, og først efter ingripande från Karl XII" släpptes fri (s. 91). I verkligheten benådades Klöfverskjöld, gifte sig med sin stupade fartygschefs änka og dog først 1706 efter att ha hunnit avancera till amiralitetskapten medan Psilander sattes i en mild "husarrest" på ett

engelskt fartyg och frisläpptes innan Karl XII ens hade hunnit få veta att han fängslats.

Viktigare än sådana smärre faktamässiga felsteg är ändå ett par märkliga missuppfattningar i bakgrundsteckningen, som när Wolke hävdar att Sverige år 1700 "angreps av en tremaktsallians bestående av Danmark, Sachsen-Polen och Ryssland" (s. 23). Förvisso hade Peter I av Ryssland, Fredrik IV av Danmark-Norge och August II av Sachsen-Polen slutit en antisvensk allians, men det danska angreppet kom att rikta sig mot hertigen av Holstein-Gottorp. Sverige och Danmark var alltså i formell mening inte i krig, utan den svensk-engelska-holländska operationen i Öresund och landstigningen på Själland hade sin grund i de garantier för hertigens ställning som länderna lämnat i samband med fördraget i Altona 1689. Att dra in Polen i sammanhanget är än mer problematiskt eftersom en av centralpunkterna i såväl svensk som polsk utrikespolitik under krigets inledningsskede var republikens neutralitet, det vill säga att August II förde krig enbart såsom kurfurste av Sachsen. Detta ändrades formellt först genom den polsk-ryska alliansen sensommaren 1704, men då var splittringen i Polen-Litauen så omfattande att det i praktiken inte längre gick att tala om "Polen" som en part i kriget. Det är därför knappast rimligt när Wolke i bokens avslutande kapitel drar slutsatsen att "Polens" misslyckande i kriget berodde på att landet saknade flotta (s. 295). Betydligt viktigare var säkerligen det faktum att det polsk-litauiska samväldet snabbt blev krigsskådeplats, vilket accentuerade den inre splittringen och resulterade i att det inbördeskrig som redan hade

hunnit bryta ut i Litauen spred sig ytterligare – underblåst av svenska, sachsiska och ryska trupper som dessutom genom sin närvaro ytterligare ökade trycket på befolkningen.

Sjöslag och ryssbärjningar är glädjande nog försedd med såväl person- som ortsregister. Åtminstone det förstnämnda skulle dock ha behövt en översyn. Så är till exempel "Wachtmeister. Karl (Carl) Hans" inte en person utan två kusiner med samma namn, medan "Jakob III", "Jakob VIII" och "James III Stuart" är en och samme man, den så kallade gamle pretendenten. Dessa invändningar när det gäller akribin ska dock inte skymma det faktum att Lars Ericson Wolke åstadkommit en god och lättläst översikt av det stora nordiska krigets marina sida. Särskilt intressanta är de avsnitt som bygger på författarens egna arkivforskningar, såsom exempelvis skildringen av svårigheterna med att utrusta och försörja Ladogaeskadern. I den bästa av världar skulle de avsnitten både ha varit fler och kommit tätare, för att Wolke har såväl djupa ämneskunskaper som en grundlig kännedom om de relevanta arkiven står fullständigt klart för läsaren. Det är särskilt glädjande att han även har tagit del av viss rysk litteratur och därmed i någon mån breddat perspektiven. Om den i och för sig redan synnerligen imponerande förteckningen över otryckta källor hade kryddats med de av dagens svenska historiker svårt underutnyttjade gamla estniska och livländska generalguvernementsarkiven hade nog ytterligare en hel del viktig information kunnat hämtas, men det kan kanske hinnas med inför nästa upplaga?

Bengt Nilsson